

[יגאל שוורץ]

להתאהב עד עצם היום הזה

שארל פרו, שכתב כמה מן המעשיות האהובות לילדים, הצליח במשימתו הרבה יותר מקודמיו והביא למהפכה ספרותית. הוא נטל את הסיפורים שהיו "נחלת העם", ששינו את פניהם בכל השמעה, והפך אותם ליצירות אמנות חד-פעמיות, יחידות ומיוחדות, מודרניות. הוא עשה לסיפורים העממיים מה שסרוונטס עשה ב'דון קיחוטה' לסיפורי האבירים. הוצאה המחודשת של 'החתול במגפיים' ו'לכלוכית' היא לא פחות מרגע מכונן

החתול במגפיים. איור מתוך הספר

שחתול יכול להפסיק לאכול עכברים. טבע זה טבע, מי שנולד בן טוחן יישאר בן טוחן, ומי שנולד פיאורל יישאר פיאורל.

סיפורי שארל פרו זכו לעשרות עיבודים בעברית. אבל רק שניים שווים עיון. אחד מהם הוא 'אגדות מפעם' בתרגומו של ניר רצ'קובסקי, והשני הוא 'אגדות פרו, סיפורי אמא אווזה', שראה אור לפני למעלה מ-30 שנים ('שוקן', 1991) בתרגום אביבה ברק. לכל אחד מהשניים יש, כצפוי, מעלות וחסרונות. מכל מקום, חובב מעשיות חייב בספרייתו את שניהם.

'אגדות פרו' מכנס את כל הסיפורים שפורסמו ב'אמא אווזה', לעומת זאת 'אגדות מפעם' כולל רק את 'החתול במגפיים' ו'לכלוכית'. מדוע? כנראה משום שההשקעה באיורים – שיש להם חשיבות מכרעת בקובצי מעשיות – גדולה ומשמעו תית יותר ב'אגדות מפעם'. יוני בן שלום, המעצב של 'אגדות פרו' של 'שוקן', השתמש באיורים המקוריים של גוסטב דורה. אלה הם איורים שאין עליהם זכויות יוצרים, והם בשחור-לבן. משמע, יש כאן נאמנות למקור, שהיא במקרה או שלא במ"קרה גם משתלמת כלכלית. הבעיה שלי היא שאני לא סובל את סגנונו של דורה, וגם אם הייתי סובל אותו, נס לחו, כי דורה אייר כמעט כל טקסט קנוני שהיה קיים בזמנו. לעומת זאת, איסנה גולדין, הבעלים והעורכת הראשית של 'קדימה' הזמינה במיוחד למהדורה הזאת את סרגיי גברילוב לאייר את הספר בעבודת יד, ולא באמצעות מחשב. התוצאה מרנינה, קצת אפלה וקצת הומוריסטית, צועדת עם סיפור המעשה ולעיתים סוטה ממנו במחווה מחויכות (למשל שלושת הארנבים שהם למעשה, אותו 'ארנבון תמים שעדיין לא מכיר את תחבולות העולם', במצבים שונים), וצבעונית להפליא. אשר לתרגומים מצרפתית, זה של אביבה ברק ל'אגדות פרו, סיפורי אמא אווזה' מכאן וזה של ניר רצ'קובסקי מכאן – שניהם מעולים: נקודה לחובת המהדורה של 'קדימה' היא ההשמטה התמונה של מוסרי ההשכל של 'החתול במגפיים'.

המסקנה מן ההשוואה הזאת ברורה, על הוצאת 'קדימה' להמשיך בפריקט שבו התחילה, ולפנק אותנו בעוד מהדור רות מסיפורי המופלאים האחרים של פרו. ואם כבר הוצאת 'קדימה', זה המקום אולי לומר שהיא מסמנת תופעה, שאני מקווה שתתפשט בתעשיית המו"לות הישראלית. זו 'הוצאת ניש', היא מתמחה בהוצאת ספרים קלאסיים לילדים ולנוער במהדורות מפוארות. המחיר בהתאם (הספר עולה 118 שקל), אבל שווה כל שקל.

שארל פרו // אגדות מפעם – החתול במגפיים ולכלוכית { תרגום: ניר רצ'קובסקי }
איורים: סרגיי גברילוב { קדימה

וגם בלב ליבה של המונרכיה האבסולוטית – באולמות ורסאי. השומעים האלה יצרו בתודעתם "מעשיות חצרניות", העור שות שימוש ב"חומר הנמוך" של הסיפור העממי, כדי ללעוג לפנטזיות "מילוי המשאלה" של אלה שמבחינתם נועדו לשרת אותם עד עולם. ופרו, הגאון, כבר אמרתי, איפשר להם לקרוא את המעשיות בדרך הזאת. הוא עשה זאת בעזרת עשרות תחבולות, בין היתר באמצעות זוג מוסרי ההשכל שהוא צירף לכל הסיפורים הסותרים זה את זה. אחד נותן גיבוי ל"קריאה העממית" והשני מעצים את ה"קריאה החצרנית".

אבל תחבולה זו פשוטה יחסית. פרו עושה כאן סלטות משור-כללות בהרבה. אחת מהן היא טשטוש שיטתי של הגבול בין מה שנתפס כ"טבע" למה שנתפס כ"תרבות". הסיפורים הודים ועוסקים בסוגיה של מוביליות בין המעמדות. הקוראים

מבחינתם של נציגי המון העם וקומץ המשכילים החתרנים, הסיפורים בקובץ נתפסו כ"סיפורי משאלה". ואולם, את כל הסיפורים ב'אמא אווזה' אפשר לקרוא גם מנקודת מוצא הפוכה, זו שאימצו "הנמענים ההיסטוריים" של פרו – נשים מהחברה הגבוהה

צריכים לחזור ולהתמודד עם השאלה – האם העובדה שנולד דת למעמד מסוים היא גזרת גורל; קרי, "חוק טבע", או שמא מדובר, "בסך הכל" ב"הבניה תרבותית" – ואם כן, כל בן טוחן יכול להיות מלך וכל לכלוכית יכולה להיות מלכה. האומנם? התשובה של פרו המקמקה מאוד.

קחו לדוגמה את 'החתול במגפיים'. מסיפור המעשה, כפשוטו, אכן עולה שבן טוחן יכול להפוך למלך. כדי לעשות זאת, כל מה שעליו לעשות זה למצוא תחבולן (טריקסטר), במקרה שלנו חתול שנון, שמבין את השיטה החברתית ויודע איך לתפעל אותה לטובתו ולטובת לקוחו. משמע מכאן שהכל הבניות תרבותיות ולא "חוק טבע", ויש פתח תקווה גם למי שנולד עם כפית מפת. אם כן, מדוע בחר פרו לסיים את הסיפור במשפט "ההחתול? החתול נהיה לארון רם מעלה והמשיך לרדוף אחר עכברים רק לשם השעשוע".

המשפט הזה נראה, קרוב לוודאי, לקוראים הדלפונים או לבני האליטות "הליברלים" כלא יותר מתוספת אגב מחויכת ל"big happy end"; הנישואים של בן הטוחן לבן-סיכה וכל זה; משמע, העולם גדול ובטוח וכל אחד יכול הכל. ואולם, בני האצולה שמו לב בוודאי לכ"מוסת רעל הטמונה במשפט התמים הזה, לכאורה. הם חייכו, ואולי אפילו צחקו בכל רם ואמרו לעצמם: בטח בן טוחן יכול להיות מלך, כן, בדיוק כמו

הוצאה לאור של מעשייה או של אגדה בלבוש חדש, מו"שקע ומוקפד, היא, בעיניי, סיבה למסיבה. שהרי, סיפורי העם שעברו מפה לאוזן במשך דורות רבים ולאחר מכן הועלו על הכתב, הם מאבני היסוד של התרבות, לא פחות מכל כתבי הקודש. מקום מיוחד בקרב הסוגה המכובדת הזאת יש למעשיות של שארל פרו, ששתיים מהן, 'החתול במגפיים' ו'לכלוכית', מכונסות בספר המהודר שלפנינו.

שארל פרו, שנולד בפריז ב-1628 ומת בה ב-1703, היה טיפוס סגנוני. הוא נולד לאחת מהמשפחות הבורגניות הידועות ביותר בצרפת של אותם הימים, ובכגרותו היה בא ויוצא בארמונו של לואי ה-14, "מלך השמש". ב-1697 הוא הוציא לאור (תחת שמו של בנו) את האנתולוגיה 'סיפורי אמא אווזה' שכללה תשע מעשיות. פרו לא המציא את סיפורי המעשה של המעשיות הללו ואף לא את המתכונת האנתולוגית שמאגדת אותם. את סיפורי המעשה נטל מהמאגר האדיר של סיפורי העם שהיה זמין לו ואת המסגרת הסיפורית נטל מאנתולוגיות מפורסמות של סיפורים שאותם הכיר היטב. בין היתר, 'סיפורי אלף לילה ולילה', 'דקאמרון' של ג'ובאני בוקאצ'ו, 'הלילות הנעימים' של סטרפרולה ועוד.

אבל פרו הצליח במשימתו הרבה יותר מקודמיו, והביא למהפכה ספרותית. הוא נטל את הסיפורים שהיו "נחלת העם", ששינו את פניהם בכל השמעה שלהם, והפך אותם ליצירות אמנות חד-פעמיות, יחידות ומיוחדות, מודרניות! הוא עשה לסיפורים העממיים מה שסרוונטס עשה ב'דון קיחוטה' לסיפורי האבירים.

פרו עשה מהלך אמנותי גאוני. מדוע? משום שהוא הצליח, באמצעות הרטוריקה המבריקה של הסיפורים שלו, לשמור על תקשורת עם שני קהלים שתהום של עוינות רבצה ביניהם. מצד אחד, עם בני המעמדות הנמוכים, שקינאו בבני המעמדות הגבוהים ופיללו למפלתם, ולצידם אותם מתי מעט מקרב בני האליטות שציידו במתן יתר-זכויות למעמדות הנמוכים; ומצד שני, הוא שמר על תקשורת עם בני המעמדות הגבוהים, שבזו לבני "העם הפשוט" וסלדו מכל מגע איתם.

מבחינתם של נציגי המון העם וקומץ המשכילים החתרנים, הסיפורים בקובץ, למשל 'החתול במגפיים' ו'לכלוכית' נתפסו כ"סיפורי משאלה". סוגה או תת-סוגה, שהיא מין דוכן לוטו ספרותי. מי שמקשיב להם – שלרוב, כמו בדוכני הלוטו, לא נמנה תדיר עם האלפיון העליון – יכול לפנטז לרגע קט שיהפוך למיליונר ואז הכל יסתדר; כלומר, במושגי הזמן של פרו, יתחתן עם בת המלך. ואולם, את כל הסיפורים ב'אמא אווזה' אפשר לקרוא גם מנקודת מוצא הפוכה, זו שאימצו "הנמענים ההיסטוריים" של פרו, אלה שבאו לערבי הקריאה שבהם קרא את המעשיות שלו ב"סלונים" של נשים מהחברה הגבוהה,

